

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Ἰωάνν. Ξανθάκης κατὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τῆς μελέτης ταύτης εἶπε τὰ κάτωθι.

Εἰς τὴν μελέτην ταύτην ἐξετάζεται ἡ ἐπίδρασις τῶν ἐτησίων καὶ τῆς θαλασσίας αὔρας ἐπὶ τῆς ἡμερησίας πορείας τῆς ὀλικῆς ἀκτινοβολίας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παρατηρήσεων τῶν γενομένων εἰς τὸν ἀκτινομετρικὸν Σταθμὸν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀστεροσκοπείου κατὰ τὴν περίοδον 1953 - 1959 δι' ἀκτινογράφου *Gorzynski*.

Τὰ κύρια συμπεράσματα ταύτης εἶναι τὰ ἀκόλουθα :

1) Ἡ ἔντασις τῆς ὀλικῆς ἀκτινοβολίας ὑπὸ τὴν προὐκὴν ἐτησίων εἶναι μεγαλύτερα καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας ἀφ' ὅτι κατὰ τὰς ἡμέρας αὔρας.

2) Αἱ μεγαλύτεραι διαφοραὶ παρατηροῦνται κατὰ τὰς πρὸ τῆς μεσημβρίας ὥρας.

3) Αἱ διαφοραὶ τῶν ἀντιστοίχων ὥραιων τιμῶν παρουσιάζουν ἀπλὴν πορείαν κατὰ Ἰούλιον καὶ διπλὴν κατὰ τὸν Αὔγουστον καὶ Σεπτέμβριον.

4) Τὰ αἷτια τῆς ὑπεροχῆς τῆς ὀλικῆς ἀκτινοβολίας κατὰ τὰς ἡμέρας ἐτησίου ὀφείλονται κυρίως εἰς τὸ ὅτι ἡ ποσότης τῶν ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ ὑδρατμῶν εἶναι μεγαλύτερα κατὰ τὰς ἡμέρας αὔρας ἢ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐτησίου, αἱ δὲ μικραὶ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν ἀντιστοίχων ὥραιων τιμῶν κατὰ τὰς ἀπογευματινὰς ὥρας εἰς τὸν αἰωροῦμενον κυρίως κοριορτὸν ὅστις εἶναι πυκνότερος κατὰ τὰς ἡμέρας ἐτησίου κατὰ τὰς ἀπογευματινὰς ἰδίως ὥρας.

BYZANTINΗ ΤΕΧΝΗ.—Περὶ τὴν χρονολόγησιν τῆς εἰκόνης Παναγίας τῆς Μεσοπαντιτίσσης, ὑπὸ *Μαρίας Σ. Θεοχάρη* *. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ κ. Ἀναστ. Ὁρλάνδου.

Ἡ εἰκὼν Παναγίας τῆς Μεσοπαντιτίσσης, ἡ κοσμήσασά ποτε τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Τίτου Χάνδακος τῆς Κρήτης καὶ μεταφερθεῖσα ἐκεῖθεν εἰς Βενετίαν ἐν ἔτει 1669, ἀπόκειται σήμερον ἐν τῷ ἐνετικῷ ναῷ τῆς Santa Maria della Salute, διὸ καὶ Παναγία τῆς Ὑγείας ἀποκαλεῖται ὑπὸ τῶν Βενετῶν ¹. Ἡ εἰκὼν αὕτη διαστάσεων 1,45 × 0,95 παριστᾷ τὴν Θεοτόκον βρεφοκρατοῦσαν κατὰ τὸν τύπον τῆς Ὁδη-

* MARIA S. THEOCHARIS, *Sur la datation de l'icône de la Vierge Messopanditissa*.

¹ Περὶ τῆς ἐκ Χάνδακος μεταφορᾶς τῆς εἰκόνης ἀναφέρουν αἱ τοῦ ναοῦ τῆς Santa Maria della Salute περιγραφαί. Βλ. G. A. MOSCHINI, *La Chiesa e il Seminario di Santa Maria della Salute in Venezia descritti da . . .*, Venezia 1842, σελ. 36. ΑΝΩΝΥΜΟΥ, *Il tempio della Salute eretto per voto de la Republica Veneta XXVI - V - MDCXXX*, Venezia 1930, σελ. 69. Παλαιὰν χαλκογραφίαν τῆς εἰκόνης βλ. εἰς ΑΝΩΝΥΜΟΥ, *Venezia favorita da Maria. Relazione delle immagini miracolose di Maria conservate in Venezia, Padova 1758*, σ. 92.

γῆτρίας μετὰ δύο σεβιζόντων ἀγγέλων ἑκατέρωθεν τῆς κεφαλῆς Αὐτῆς ² (Πίναξ I).

Περὶ τῆς εἰκόνης ἔγραψεν ἄλλοτε ὁ Gerola ἐν τῷ 2ῳ τόμῳ τῶν Monumenti Veneti dell'isola di Creta ³, ἐνθα, μεταξὺ τῶν συντόμων πληροφοριῶν περὶ μεταφορᾶς τῆς εἰκόνης καὶ τοποθετήσεως αὐτῆς μετ' ἐπισημότητος εἰς τὸν ναὸν τῆς Santa Maria della Salute, ἀναφέρει καὶ ἔγγραφον ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τῆς λιτανείας τῆς εἰκόνης ἥδι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1379 ⁴. Τὴν ἀκριβῆ χρονολόγησιν τῆς εἰκόνης ὁ Gerola θεωρεῖ ἀδύνατον, ἐπειδὴ αὕτη εἶχεν ἐπανειλημμένως ἐπιχρωματισθῇ, ἐκαλύπτετο δὲ κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τῆς μεταλλικῆς ἐσθῆτος. Πάντως δὲν θεωρεῖ ταύτην προγενεστέραν τοῦ 11ου αἰῶνος, ὡς τὴν φαντάζονται αἱ λαϊκαὶ παραδόσεις.

Ὁ αὐτὸς Gerola ἐν ἐτέρῳ δημοσιεύματι ⁵, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξετάζει τὰ μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν ἐκ Χάνδακος εἰς Βενετίαν μεταφερθέντα ἔργα τέχνης, παραθέτει καὶ ἔγγραφον μαρτυροῦν περὶ τῆς Beatissima Vergine miracolosa di San Tito. Ἐνδιαφερόμενος ὁμως κυρίως διὰ τὰ ἀντικείμενα τῆς λατινικῆς λατρείας καὶ δὴ διὰ τοὺς πίνακας ἐξεχόντων Ἰταλῶν ζωγράφων — Tiziano, Tintoreto, Palma —, οἵτινες ἐκόσμουσαν τοὺς ἐν Κρήτῃ ναοὺς τῶν λατινικῶν ταγμάτων, παρέρχεται τὰς πληροφορίας περὶ τῆς βυζαντινῆς εἰκόνης.

Τὰ ὑπάρχοντα ἔγγραφα εἰς τὰ Κρατικὰ Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας καὶ εἰς τὴν Μαρικιανὴν Βιβλιοθήκην ὡς καὶ τὰ Βιβλία Ἀπογραφῆς τῶν ἐνετικῶν ναῶν Ἀγίου Μάρκου καὶ Santa Maria della Salute ⁶ πληροφοροῦν ἡμᾶς ἐπαρκῶς περὶ τῆς ἱστο-

² Ἡ εἰκὼν θεωρεῖται σήμερον παλλάδιον τῆς Βενετίας, ἐορτάζεται δὲ μετ' ἐξαιρετικῆς μεγαλοπρεπείας τὴν 21ην Νοεμβρίου, ἐορτὴν τῶν Εἰσοδίων. Μόνον κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν εἶναι αὕτη ὁρατὴ εἰς τὸ κοινόν, καλυπτομένη κατὰ τὰς ἄλλας ὥρας ὑπὸ βήλου. Τὴν 23ην Ἀπριλίου 1922 ἐν εἰδικῇ τελετῇ ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ Καρδινάλιου Πατριάρχου Βενετίας Pietro La Fontaine με βαρυτίμους φωτοστροφάνους, προσφορὰν τοῦ λαοῦ τῆς Βενετίας: «Il vostro Patriarca con umile mano porrà sulla fronte della Vergine Madre e del Figliolo divino, effigiati nella tavola dell'Altare Maggiore, le corone preziose decretate dal Rev.mo Capitolo Vaticano...» ἐκ τῆς ἐγκυκλίου τοῦ Καρδινάλιου Πατριάρχου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 19 Μαρτίου 1922.

³ G. GEROLA, Monumenti veneti dell'isola di Creta, τόμ. II, σελ. 302.

⁴ «et extrahere anconam in qua est picta ymago beate Marie Virginis die qua sit processio». Βλ. G. GEROLA, ἐνθ' ἂνωτ., ὅπου ὁμως διδεται τὸ ἔτος 1397 ἀντὶ τοῦ πραγματικοῦ 1379. Τοῦτο ὀφείλεται ἀσφαλῶς εἰς τυπογραφικὸν λάθος, ἀφοῦ ἡ χρονολογία ἀναγινώσκεται ἐπὶ τοῦ ἔγγραφου. Ἐπίσης καὶ ἡ σχετικὴ παραπομπὴ δίδεται λανθασμένη ἀντὶ τῆς ὁρθῆς: SENATO MISTI, Reg. 36, φύλλ. 80α. Περὶ τὴν τοῦ αὐτοῦ ἔγγραφου ἔδωκε καὶ ὁ F. THIRIET, Régestes des délibérations du Senat de Venise concernant la Romanie, tome I, 1329 - 1399, Paris 1958, ἀριθμ. 599.

⁵ G. GEROLA, Gli oggetti sacri di Candia salvati a Venezia, Atti dell'Accademia degli Agiati in Rovereto, serie III, IX, 3 - 4, Rovereto 1903.

⁶ Εὐχαριστῶ θερμῶς τὸν καθηγητὴν τοῦ Πατριαρχικοῦ Σεμιναρίου Βενετίας αἰδ. ANTONIO NIERO, ὅστις μετὰ προθυμίας ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν μου τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν εἰκόνα ἔγγραφα.

ρίας τῆς εἰκόνης, οὐχὶ μόνον ἀφ' ἧς στιγμῆς μετεφέρθη αὕτη εἰς Βενετίαν, ἀλλὰ καὶ πρότερον, ὅτε, ὑπὸ τὴν Ἑνετικὴν κυριαρχίαν, ἐτιμᾶτο ὡς θαυματουργὸς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀγίου Τίτου τοῦ Χάνδακος, ὑπὸ τε τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Λατίνων. Οὕτω: ἔγγραφον τῶν Κρατικῶν Ἀρχείων τῆς Βενετίας, χρονολογούμενον ἀπὸ 15ης Ἀπριλίου 1515, μαρτυρεῖ περὶ τῆς λιτανείας τῆς εἰκόνης ἐν Χάνδακι, ἣτις ἐγένετο, πλὴν τῶν μεγάλων ἑορτῶν, καὶ καθ' ἐβδομάδα, ἐκάστην Τρίτην⁷. Τὴν λιτανείαν ταύτην ὑπεχρεοῦντο νὰ παρακολουθήσουν καὶ οἱ Ὁρθόδοξοι ἱερεῖς καὶ πρωτοπαπᾶδες ἐπὶ ποινῇ καταβολῆς προστίμου τεσσάρων ὑπερπύρων δι' ἐκάστην ἀπουσίαν των. Ἐξηροῦντο τῆς ποινῆς μόνον οἱ ἔχοντες ρητὴν ἄδειαν τοῦ Δούκα τῆς Κρήτης (βλ. κατ. ἔγγρ. Α').

Ἐξ ἄλλου ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 96 (= Colloc. 34) χειρογράφου Morosini-Grimani τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μουσείου Correr μαθητόμενον περὶ τοῦ ἑτεροκλήτου πλήθους, ὅπερ κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν μεγάλων ἑορτῶν συνωθεῖτο πέριξ τῆς εἰκόνης, «ἣτις ἠκτινοβόλοι ἐκ τῶν πλουσιῶν ἀναθημάτων Ἑλλήνων τε καὶ Λατίνων»⁸, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς μάλιστα δὲν ἐδίσταζον νὰ μεταφέρωσι καὶ αὐτὰς τὰς κλῖνας τῶν ἀσθενῶν παρὰ τὸ εἰκονοστάσιον τῆς θαυματουργοῦ εἰκόνης.

Ποῖα ἦσαν τὰ πλούσια ταῦτα ἀναθήματα ἐν ἔτει 1670, ὅτε δηλαδὴ ἡ εἰκὼν ἐτοποθετήθη ἐν τῷ ναῷ τῆς Salute⁹, πληροφοροῦμεθα ἐκ τοῦ Βιβλίου Ἀπογραφῆς τῶν ἱερῶν σκευῶν τοῦ ναοῦ τῆς Santa Maria della Salute, εἰς τὸ ὅποῖον κατέγραψε ταῦτα ὁ σκευοφύλαξ τοῦ ναοῦ τὴν 11ην Νοεμβρίου 1670, ἡμέραν καθ' ἣν παρέλαβε τὴν εἰκόνα ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ σκευοφύλακος τοῦ Ἀγίου Μάρκου. Κατὰ τὴν λεπτομερῆ ταύτην περιγραφὴν, ὁ κάμπος τῆς εἰκόνης ἦτο κεκαλυμμένος δι' ἀργυρᾶς ἐσθῆτος, τὸ δὲ μεγαλύτερον μέρος τοῦ σώματος τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Βρέφους, ὡς καὶ τῶν δύο ἀγγέλων, ἦτο ἐπενδεδυμένον διὰ πλακῶν χρυσοῦ. Φωτοστέφανοι ἐκ χρυσοῦ, ἐξ ὧν εἷς ἔφερε τὸν θυρεὸν τοῦ Ἐξοχωτάτου Morosini, καθὼς καὶ διαδήματα καὶ πολύτιμοι λίθοι, ἐν οἷς χαλκηδόνιοι, γρανάται, καρνιόλιοι, ρουβίνια, σμάραγδοι, σάπφειροι καὶ μαργαρίται διαφόρων μεγεθῶν, ἐκόσμουν τὴν ἐπιφάνειαν τῆς εἰκόνης, ἣτις ἔφερεν ἐπὶ πλεόν τριάκοντα καὶ ἑννέα ἀναθήματα ἐκ πλακῶν χρυσοῦ (βλ. κατ. ἔγγρ. Δ').

⁷ Μεγάλοι σιδηραῖ δοκοὶ αἵτινες διατηροῦνται μέχρι σήμερον, προσηρμοσμένοι εἰς τὴν ὀπισθίαν ὄψιν τῆς εἰκόνης, θὰ ἐχρησίμευσον ἀσφαλῶς διὰ νὰ τὴν ἀνασηκώσουν κατὰ τὴν περιφορὰν.

⁸ Περὶ τινων ἐκ τῶν ἀναθημάτων τούτων βλ. κατωτ., ἔγγρ. Β' καὶ Γ'

⁹ Ἡ εἰκὼν, θεωρηθεῖσα ὑπὸ τῆς Βενετικῆς Γερουσίας ὡς «εἰκὼν ἰδιαίτερας εὐλαβείας» (come effigie di particolar divotione e venerazione), μετεφέρθη εἰς τὸν ναὸν τῆς Salute καὶ ἐτοποθετήθη εἰς τὸ κεντρικὸν τοῦ ναοῦ Βῆμα, εἰς τὸ Altar Maggiore, οἱ δὲ ἐπίτροποι διετάχθησαν νὰ ἐπιμεληθῶν τῆς κατασκευῆς εἰκονοστασίου, καταλλήλου πρὸς ἐναπόθεσιν αὐτῆς. Βλ. G. GEROLA, Gli oggetti sacri di Candia. TOY ΑΥΤΟΥ, Monumenti Veneti, ἐνθ' ἂν, σελ. 302.

Τὰς εἰδήσεις αὐτὰς συνοψίζει ἀναφορὰ ἀπὸ 9ης Μαρτίου 1670 τοῦ Angelo Lenier, βικαρίου τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Τίτου Χάνδακος, εἰς ἣν οὗτος ἐκθέτει ὅσας γινώσκει πληροφορίας περὶ τοῦ ναοῦ καὶ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ κειμηλίων. Τὰς πληροφορίας περὶ τοῦ ναοῦ ἀντλεῖ, ὡς λέγει, ἐκ παλαιᾶς Relazione «Περὶ τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Τίτου», γραφείσης ὑπὸ Γεωργίου Σκλέντζα καὶ τυπωθείσης ἐν Βενετίᾳ τῷ 1546¹⁰. Ἐκ τοῦ βιβλίου τούτου μαρτυρεῖται ὅτι ὁ ναός, ἔργον τεχνιτῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὑπῆρξε μητρόπολις τοῦ Χάνδακος μέχρι τοῦ ἔτους 1204, ὅτε, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Λατίνων, περιῆλθεν οὗτος εἰς τὸν λατινικὸν ρυθμὸν διατηρήσας τὴν αὐτὴν προσωνυμίαν. Τῷ 1544 ἐγένετο παρανάλωμα τοῦ πυρός.

Διὰ τὴν εἰκόνα τῆς Μεσοπαντιτίσσης ὁ Venier ἀναφέρεται εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Andrea Cornaro (Historia Candiana), ὅστις γράφει ὅτι αὕτη μετεφέρθη μετ' ἄλλων σεβασμίων εἰκόνων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Κρήτην, κατὰ τὴν Εἰκονομαχίαν. Διὰ τὸ πῶς περιῆλθεν αὕτη εἰς χεῖρας τῶν Λατίνων, ὁ Venier ὁμολογεῖ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλη τις μαρτυρία εἰμὴ μόνον ἢ παράδοσις, καθ' ἣν μετὰ τὴν μακραίωνα διχμάχην μεταξὺ Βενετῶν καὶ Ἑλλήνων, οἱ τελευταῖοι οὗτοι ὠρίσθησαν πίστιν εἰς τὴν Βενετίαν. Τότε, διὰ νὰ ἐπισφραγίσουν τὴν εἰρήνην, παρεχώρησαν καὶ τὴν εἰκόνα, ἣτις ἔκτοτε ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν Μεσοπαντίτισσα, «τουτέστιν Μεσίτρια» (Mediatrice).

Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος, ἡ Ἑνετικὴ Γερουσία ὑπεχρέωσε τὸν πρωτόπαπαν καὶ πρωτοψάλτην νὰ τελοῦν καθ' ἐκάστην Τρίτην περιφορὰν τῆς εἰκόνος ἀπὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Τίτου εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ἀγίου Μάρκου, ἔνθα ὥρισε νὰ ἀναπέμψωνται δεήσεις ὑπὲρ τοῦ Δόγη Ἐκεῖθεν ἡ εἰκὼν μετεφέρετο εἰς ἄλλας ἐκκλησίας, ἐλληνικάς, ἐν αἷς ἐτελοῦντο λειτουργίαι ὑπὲρ ἰδιωτῶν. Αἱ ἐκ τῶν λειτουργιῶν τούτων «ἐλεημοσύναι» διενέμοντο κατόπιν μεταξὺ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Τίτου καὶ τῶν τελούντων τὴν περιφορὰν. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐψάλλετο ἔμπροσθεν τῆς θύρας τοῦ Ἀγίου Τίτου πολυχρόνιον ὑπὲρ τοῦ Λατίνου ἐπισκόπου.

Ἐν τέλει τοῦ ἐγγράφου προσθέτει ὁ Venier ὅτι τὸ ἔθιμον τῆς περιφορᾶς διατηρήθη μέχρι τῆς παραδόσεως τῆς πόλεως εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ὅτι ἡ εἰκὼν, ἣτις ἀρχικῶς ἐστερεῖτο παντὸς στολίσματος ἐκ χρυσοῦ ἢ ἀργύρου, ἐκαλλωπίσθη σὺν τῷ χρόνῳ δι' ἀναθημάτων τῶν πιστῶν καὶ δωρεῶν τῆς Λατινικῆς ἐκκλησίας (βλ. κατωτ. ἔγγρ. Ε').

Ἐκ τῶν πληροφοριῶν τοῦ Angelo Venier, αἱ περὶ τῆς περιφορᾶς τῆς εἰκόνος

¹⁰ Τὸ βιβλίον δὲν ὑπάρχει ἐν ταῖς μεγάλαις Βιβλιοθήκαις. Περὶ τοῦ χειρογράφου θὰ διαπραγματευθῶ ἄλλαχοῦ.

καθ' ἐκάστην Τρίτην ἐπιβεβαιοῦνται ἐκ τοῦ παρατιθεμένου κατωτέρω ἐγγράφου Α', ὡς καὶ ἐκ τοῦ ἐγγράφου τοῦ Gerola¹¹. Τὸν δὲ καλλωπισμὸν τῆς εἰκόνης ὑπὸ τῶν Λατίνων μαρτυροῦν τὰ ἐγγράφα Β', Γ'.

Ἐκ τῶν λοιπῶν εἰδήσεων, ἡ συνδέουσα τὴν ἐμφάνισιν τῆς εἰκόνης εἰς Κρήτην πρὸς τὴν Εἰκονομαχικὴν ἔριδα εὐρηται πράγματι ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Andrea Cornaro, *Historia di Candia*¹², δὲν δύναται ὁμως νὰ θεωρηθῇ ὡς μαρτυρία ἀξιόπιστος καὶ διότι αὕτη εἶναι νεωτέρα, ἀλλὰ κυρίως διότι ἀποτελεῖ κοινὸν τόπον εἰς τοὺς συγγραφεῖς, οἵτινες ἐπιδιώκουν νὰ παρουσιάσουν εἰκόνας ὡς παλαιὰς καὶ σεβασμίας.

Ἡ σχέσις τῆς εἰκόνης πρὸς τὴν ἐν λόγῳ Ἑνετοκρητικὴν διαμάχην καὶ ἡ ἐκ τῆς σχέσεως ταύτης ἐτυμολογία τοῦ ἐπωνύμου τῆς Θεοτόκου συμφωνεῖ ἐξ ἄλλου πρὸς τὰ ἐν τῷ Μαρκιανῷ κώδικι: *Ital. Cl. VII*, ὑπ' ἀριθ. 525 (*Coll.* 7497)¹³ ἀναφερόμενα. Γίνεται λόγος ἐκεῖ περὶ τῆς μακρᾶς ἔριδος μεταξὺ Βενετῶν καὶ Ἀρχοντορωμαίων¹⁴, ἥτις ἤρχισε μετὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ 1204 καὶ διήρκεσεν ἐπὶ 58 ὅλα ἔτη. Ἐν ἔτει 1264 ὑπεγράφη συνθήκη μεταξὺ τοῦ Δούκα τῆς Κρήτης Marco Dandolo

¹¹ Βλ. ἄνωτ, σελ. 271 σημ. 4 καὶ σελ. 272.

¹² *Cod. Marc. Ital.*, *Cl. VI*, ἀριθμ. 286 (= *Colloc.* 5985), βιβλ. 7ον, φύλλ. 54. Ἔτι ἀνέκδοτος. «Constantino detto Conpronimo successe nel Impero di Constantinopoli nell'anno 741 dopo la morte Leon Isauro suo Padre... In questo tempo e nelle precedetti persecuzioni delle dette Imagini furono portasse molte da Constantinopoli in diversi luoghi e in Creta dove ancora ci sono, la maggior parte della Gloriosa Vergine, le quali si vengono nelle chiese e nelle case private con gran divotione et alcune di esse sono miracolose, come particolarmente quella di S. Tito chiesa cathedrale della città di Candia detta da Greci Messopanditissa et quella di Santa Maria de Miracoli nella Piazza Interiore et ancora quella di Santa Maria Accortizzionia».

¹³ *Cod. Marc. Ital.*, *Cl. VII*, ἀριθμ. 525 (= *Colloc.* 7497), σελ. 13r-13v. *Racconto di varie cose successe nel Regno di Candia dall' anno 1182, che si sono ribellati dalla devozione dell' impero Greco, sino all' anno 1669 che restò al potere dell' impero Ottomano, compilato dal Sig. ANT. TRIVAN, publ. Nodaro Ducale*: «Stabilita la pace il mese di Febbraio l'anno 1264, fra il Diletissimo Nob. Viro G. Marco Dandolo, Duca di Candia, per il Ser.mo Dominio Veneto e gli Arcondopuli Constantinopolitani, con universale assenso del popolo, fu giurata sincera e buona pace et ubbidienza verso la Republica Serenissima di Venezia, e per maggior sicurezza si son protestati esser per l'avenire fidelissimi suoi amici et devoti sudditi, inanzi l'immagine della sempre Gloriosa Vergine Santa Maria, intitolata in Greco Messopanditissa, cioè Mediattrice di pace d'ambi le parti; in segno di ciò fu girata la sua sanctissima imagine processionalmente per tutta la città, col seguito di tutto il popolo d'ambidue le parti, dei Greci e Latini, di religiosi e secolari, benedicendo e ringraziando tutti la Divina Provvidenza per l'ispirazione di quest' alma pace».

¹⁴ Περὶ τῶν Ἀρχοντορωμαίων ἢ Ἀρχοντόπουλλων τούτων βλ. E. GERLAND, *Histoire de*

καὶ τῶν εὐγενῶν ἐλληνικῶν οἰκογενειῶν τῆς νήσου ¹⁵. Οἱ εὐγενεῖς οὗτοι ἐδήλωσαν ὅτι θὰ εἶναι εἰς τὸ μέλλον πιστοὶ φίλοι καὶ ἀφωσιωμένοι ὑπήκοοι τῆς Γαληνοτάτης. Τὴν δῆλωσιν, λέγει ὁ κῶδιξ, ἔκαμαν ἐνώπιον τῆς Πανενδόξου Θεοτόκου, ἥτις ἐλληνιστὶ ἀποκαλεῖται *Μεσοπαντίτισσα*, δηλ. «μεσάζουσα, διὰ τὴν εἰρήνην μεταξὺ τῶν δύο μερίδων» (*mediatrice di pace d'ambi le parti*). Κατόπιν τούτου ἡ εἰκὼν περιεφέρθη ἐν λιτανείᾳ εἰς τὴν πόλιν, ἀκολουθουμένη ὑφ' ὀλοκλήρου τοῦ λαοῦ, Ἑλλήνων τε καὶ Λατίνων, ἱερωμένων καὶ λαϊκῶν, εὐλογούντων καὶ εὐχαριστούντων τὴν Θείαν Πρόνοιαν διὰ τὴν ὑπέροχον αὐτὴν εἰρήνην.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγονται τὰ ἑξῆς:

1) Ἡ εἰκὼν ὑπῆρξεν ἀντικείμενον ἰδιαιτέρως εὐλαβείας ἐν Κρήτῃ ¹⁶, ἀφοῦ ὁλονὲν ἀπασχολεῖ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα, καὶ ἀφοῦ αἱ Ἑνετικαὶ ἀρχαὶ ἐπιμένουν τόσον διὰ τὴν περιφορὰν καὶ τὴν συνοδείαν αὐτῆς ὑπὸ Ἑλλήνων παπάδων. Τὸ ὅτι αἱ ἐκ τῆς λιτανείας «ἐλεημοσύναι» θὰ ἀπετέλουν ἀσφαλῶς ὑπολογίσιμον ἔσοδον τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι αὕτη τόσας κατέβαλλε φροντίδας διὰ τὸν στολισμὸν τῆς εἰκόνης.

2) Διὰ τὸ ἐπώνυμον τῆς Μεσοπαντιτίσσης ἡ ἐτυμολογία τῆς *Μεσιτρίας* (*Mediatrice*) ἦν παρέχουν αἱ παραδόσεις καὶ οἱ κώδικες δὲν εἶναι παραδεκτὴ. Τὸ Ἄρχεϊον τοῦ ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας μᾶς δίδει ἐκ Κρητικῶν ἐγγράφων: τὸ ἐπίθετον *μεσοπαντίτης*: ὁ κατοικῶν εἰς τὶς μέσας μπάντες, τόπους, τὸ δὲ ῥῆμα *μεσοπαντίζω*: φθάνω βαδίζων εἰς τὸ μέσον τοπικῆς τιнос περιοχῆς. Προφανῶς λοιπὸν τὸ ἐπώνυμον ἐδόθη εἰς τὴν Θεοτόκον ἐκ τοῦ τόπου ὅπου εὐρίσκετο ἡ εἰκὼν κατὰ τὸ Μουχλιώτισσα, Καταπολιανή, Μαυριώτισσα, Πλατανιώτισσα κλπ.

3) Διὰ τὴν χρονολόγησιν τῆς εἰκόνης, τὸ ἔτος 1264, ἂν καὶ τὰ οἰκτεῖα ἔγγραφα εἶναι νεότερα, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς *terminus post quem*. Ὁ καθαρισμός, τὸν ὁποῖον ἐπεχείρησε πρὸ μηνῶν τὸ Πατριαρχικὸν Σεμινάριον, ἴσως ὁδηγήσῃ εἰς τὴν ἀκριβεῆ χρονολόγησιν τῆς εἰκόνης, τὴν ὁποίαν ἡ παράδοσις ἀποδίδει, ὡς καὶ τόσας ἄλλας (Ἀρτωκοστᾶ, Κύκκου, Μεγάλου Σπηλαίου), εἰς τὸν Εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν.

la noblesse crétoise au moyen âge, Paris 1907, σελ. 16 - 40, καὶ τελευταίως Μ. Ι. ΜΑΝΟΥΣΑΚΑΝ, εἰς Ε.Ε.Β.Σ., τόμ. 26 (1956), σελ. 272 - 273.

¹⁵ Ἡ συνθήκη αὕτη ἐγένετο οὐχὶ τὸν Φεβρ. τοῦ 1264, ὡς ἀναφέρει ὁ Trivan, ἀλλὰ τῷ 1299: βλ. ΣΤ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΟΥ, Συνθήκη μεταξὺ τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας καὶ Ἀλεξίου Καλλιέργου, Ἀθηναῖ, τόμ. 14 (1902), σελ. 308 - 309 καὶ Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, Ἡ συνθήκη Ἑνετῶν - Ἀλεξίου Καλλιέργου, καὶ οἱ συνοδεύοντες αὐτὴν κατάλογοι, Κρητ. Χρον., τόμ. 3 (1949), σελ. 267.

¹⁶ Περὶ τῆς εὐλαβείας τῶν Κρητῶν πρὸς τὴν εἰκόνα μαρτυροῦν καὶ τὰ ἀντίγραφα αὐτῆς. βλ. Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, Ἡ ἰδιόγραφος διαθήκη Γρηγορίου ἱερέως τοῦ Μαρᾶ τοῦ Κρητός (1704), Κρητ. Χρον., τόμ. 14 (1960), σ. 70. Τὸ ἀντίγραφο τοῦτο μὲ ἐπιγραφήν: *Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Γρηγορίου ἱερέως Μαρᾶ τοῦ Κρητός* εὐρίσκεται ὑπεράνω τοῦ τέμπλου τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀγ. Γεωργίου ἐν Βενετίᾳ.

Ε Γ Γ Ρ Α Φ Α *

Α'.

Περὶ τῆς περιφορᾶς τῆς εἰκόνης καθ' ἐκάστην Τρίτην. (15 Ἀπριλίου 1515).

(Archivio di Stato di Venezia — Procuratia de Supra, B. 142, Proc. 295, fasc. 1, φύλλ. 10α).

Exemplum ex Libro deli Ordini fatti per li magnifici misseri Zuan Nadal Salamon, et Marco Antonio Calbo sindici.

Die XV Aprilis 1515.

Havendo per li superior ordini nostri regolato et provisto a molte et varie cose dall' onipotente Dio inspiratone, conveniente etiam ne par a gloria et honor dela eternità Sua proveder che tutti li obligati a celebrar il culto suo divino ad honorem omnipotentiae Suae, mancar non debino cumulatissime di far il debito suo, però enixe ordinemo, et firmiter statuimo che ogni marti et ogni altro giorno dell'anno in questa città per la optima consuetudine, si farà procession alcuna, tutti li papa et preti qualli di questa città siano obligati venir, come è debito suo, insieme con il suo protopapa ad honorar et compagnar quella, sotto pena per ogni volta a cadaun che mancasse di ipperperi 4, uno deli qual sia dello executor, et uno del protopapa suo, et li duo siano del Ospidal dela Pietà, reservando qualche causa di manifesta necesità, ovvero di qualche necesario suo negotio per il qual l'avesse licentia dal clarissimo Ducha, aliter non li vagli excusation alcuna nè si li possi sub debito sacramento rimetter over mondificar ditta pena...

Β'.

Ἐντολὴ τοῦ Λατίνου Ἀρχιεπισκόπου τῆς Κρήτης **Giovanni Querini**, ὅπως τελειωθῇ ἡ χρυσῇ ἐσθῆς τῆς εἰκόνης. (28 Αὐγούστου 1659).

(A.S.V.—Procuratia de Supra, B. 142, Proc. 245, fasc. 3, φύλλ. 11α).

A di 28 Agosto 1659.

Dovendosi dar fine al lavoro della lastra d'oro, che si trova sopra l'effigie della Madonna di questa chiesa cathedrale, Sua Santità Illustrissima et Reverendissima però termina, che dalla thesoreria sia somministrare quelle lastre d'oro, che nella medema si ritrovano per l'efetto sudetto, per-

* Ἐτηρήθη ἡ ὁρθογραφία τῶν ἐγγράφων, ἀνελύθησαν σωπηρῶς αἱ συντομογραφίαι καὶ ἐρρυθμίσθη ἡ στίξις συμφώνως πρὸς τὸ νόημα τοῦ κειμένου.

che poi, se altro or fosse necessario per il total compimento di detto lavoro, s'habbi a supplire con tante doppie d'oro di quelle che sono dentro la stessa thesoreria.

Giovanni Archivescovo di Candia.

Γ'.

Ἐντολὴ τοῦ Λατίνου Ἀρχιεπισκόπου τῆς Κρήτης, **Giovanni Querini**, ὅπως κατασκευασθοῦν ἐκ δωρεᾶς τοῦ Ἐξοχωτάτου **Bembo** φωτιστέφανος καὶ κηροπήγια διὰ τὴν εἰκόνα. (16 Μαΐου 1662).

(A.S.V. Procuratia de Supra, B. 142, Proc. 245, fasc. 3, φύλ. 9α).

Noi et cetera

Comandemo a voi, molto reverendo don Angello Sagredo, canonico deputato alla tesoreria, che dobbiate cavar dalla medema li reali tredici, numero 13, portati dal signor Cancellier dell'eccellentissimo signor General Bembo et li medemi consegniar all' orevese et far una corona alla Beata Vergine di questa nostra catedralle secondo l'intencione di detto signor Cancellier. Et di più cavar quelle doi lampide di arggento vecchie picolle, et le altre di arggento levate già dall' immagine sudette et altri invodi picolli di arggento che si atrovano in questa tesoreria, per esser il tutto dislatto da l'oreffice medemo et ridoto in doi candigliieri di arggento per uso della nostra chiesa, faendo pesare il tutto, notare nelli vostri libri et fare le solite ordinarie ricepute per vostra cautione. In et cetera.

Dalla Cancelleria Arciepiscopale, li 16 maggio 1662.

Giovanni Arcivescovo di Candia

Δ'.

Καταγραφὴ ὑπὸ τοῦ σκευοφύλακος τοῦ ναοῦ τῆς **Santa Maria della Salute** τῶν ἀναθημάτων τῆς εἰκόνης. (20 Νοεμβρίου 1670).

(A.S.V.—Procuratia de Supra, B. 153, Proc. 309, φύλλ. 13α· 13β. Πρβλ. καὶ τὴν καταγραφὴν ὑπὸ Angelo Venier ὑπὸ ἡμερ. 16 Φεβρ. 1670: G. GEROLA, Gli oggetti sacri, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 7).

Φύλλ. 13α. Una Madonna coperta la maggior parte della detta di lastra d'oro con corone, voti e pietre di più sorte.

Cioè: Una corona d'oro con Arma dell'Ecc. mo Signor Capitan Zenerale Moresin.

Due pietre, una granata et una calcidonia.

Altra corona della detta di lastra d'oro sopra rame con pietre di cor-

- niola tra grande é piccole, n° 9.
- Pietre di pastra che inmita il smeraldo, n° 33.
- Dette di vero che inmita il rubin, n° 30.
- Dette saffili azuri foradi in panizola, n° 3.
- Una detta rosa quadra in panizola, n° 1.
- Una amatista bislonga in panizola, n° 1,
- Granate quatro in panizola, n° 4.
- Un balaso nel mezo della detta corona, n° 1.
- Due pietre rose false in panizola, n° 2.
- Perle n° sette, cioè quatro bottoni e tre piccole, n° 7.
- Nella corona di Nostro Signor un zogieieto piccolo con tre balasi e quatro perle, cioè tre bottoni et una perla, n° 4.
- Una colombina d'oro smaltatta, n° 1.
- Dalle parte due pietre rose di crestal, n° 2.
- Due paniziole con pietre di pasta azure.
- Nelli zii pietre rose di crestal, n° 10.
- Dette di pasta azure, n° 5.
- Nelle zime quatro pietresine di pasta verde, n° 4.
- Due filzete di perle da onza intramezate con margarite false, n° 2.
- Al colo di Nostro Signor un fileto di perlete, n° 12.
- Φύλλ. 13β. Nel peto del Nostro Signor una pietra bianca falsa bislonga in panizola.
- Al colo della Vergine una pietra rubineto in panizola, sotto il detto una pietra rosa falsa.
- Nel petto della detta una pietra zafil azuro chiaro in panizola.
- A man drita della detta due pietre rose quadre in panizola.
- Un zogieieto con tre pietre dette in cuogoletti.
- Quatro granatine in panizola et altra rosa falsa in panizola nel mezo del detto.
- Sotto il detto un altro zogieieto con una pietra rosa falsa.
- Voti di lastra d'oro zutilli disposti sopra il detto quadro n° 39, e due Angeli d'oro dalle parti.
- Un diadema atorno il capo della Beata Vergine.
- Un frontizo d'argento da zanizero dorato. Nel fondo del detto quadro lastretta d'argento,

1670: a 20 Novembre. Ho ricevuto io D. Giacomo Giuliani Diacono titolare e Sacrestan in S. Marco dal S. Bernardo Tagliapietra custode il quadro della B. V. di Candia in tutto e per tutto come di sopra per dover consignar la dimani alli padre Somaschi della B.V. della Salute.

1670: a di 21 Novembre. Ho ricevuto io D. Giovanni Girolamo Forebi Somasco in nome dal Preposito indisposto dal sopradetto S. Giacomo Giuliani la suddetta Image fornita come nel presente Inventario. Ho adetto di mane propendo.

E'.

Ἀναφορὰ τοῦ **Angelo Venier**, πρέφην βικαρίου τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ Ἁγίου Τίτου Χάνδακος, περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ναοῦ καὶ τῆς εἰκόνης. (9 Μαρτίου 1670).

(A.S.V.—Procuratia de Supra per la chiesa di S. Marco, B. 79 (80), φύλλ. 83α-84β).

A di 9 Marzo 1670.

Φύλλ. 83α. In confirmatà di comandanti di V. E. intorno all' autenticatione delle Reliquie della chiesa cathedrale di Candia portate da me, Angelo Venier, Canonico et Vicario Generale della medesima, et consegnate nel santuario della chiesa di S. Marco di questa dominante, dico primicialemente che per quanto si puo rilevare da una relatione anticha dell' incendio della chiesa cathedrale di S. Tito fatta per Georgio Sclenza e stampata qui a Venezia, l'anno 1546, copia della quale manuscritta si e conservata nell' Archivio nostro, la chiesa preditta di S. Tito fu antichissima metropoli di Candia fabricata da Constantinopolitani et posseduta nel ritto Greco per lungo tempo, pervenuta poi nel rito latino coll' aquisto del Regno da questa Serenissima Republica sotto l'anno 1204 senza mutar il titolo di essa chiesa. Questa essendo restata per divino miracolo incendiata et in manco di due hore riddota tutta in cenere sotto l'anno 1544, ne ritrovate mai scritture o memorie della medesima chiesa anteriori a quel tempo, tenevimo per certo et cosi deve credersi che siano rimaste abbrugiate confirmando di maggiormente da tutti li libri et scritture nostre che principiano solo doppo l'incendio predito quindi è che noi per sola traditione immemorabile habbiamo creduto et venerato dette Sacre Reliquie per quelle che asserimo essere.

Φύλλ. 83β. Non mancano nulla di meno alcune memorie, scritture o libri da quali si può abastanza ricavare la loro autentichezza. Et cominciando prima dall' imagine miracolizissima di nostra Signora intitolata con nome greco Messopanditissa, misser Andrea Cornaro nella sua Historia Candiana, nel libro 7 a karte 54, narra che nel tempo di Constantino detto Copronimo che successe nel imperio constantinopolitano doppo la morte di Leone Isaurio, suo Padre, l'anno 741, fu fatto il 7° Concilio falso constantinopolitano, in cui, a compiacenza del detto Iconomaco et empio Imperatore Copronimo, fu determinato che da tutte le chiese si levassero le sacre Imagine, quel concilio poi fù annullato del 768 sotto il Pontificato di Stefano 3°. In quel tempo dunque delle persecutioni dell' Imagini furono trasportate molte da Constantinopoli in diversi luochi et in particolare in Candia dove ancora vi sono, la maggior parte sono della Gloriosa Vergine Maria Madre di Christo nostro Signore, le quali si vengono nella chiese et in le case private con gran divotione et alcune di esse sono miracolose, come particolarmente quella di S. Tito, cathedral chiesa nella città di Candia, detta da Greci Messopanditissa. Queste sono l'istesse parole dell' historico sopradetto.

Φύλλ. 84α. Come poi sia capitata nella nostra chiesa o per dir meglio a quelli del ritto latino, essendo certamente pittura greca et posseduta da Greci, non habbiamo alcuna memoria immaginabile in carta, ben si per traditione, cosi da Greci come da latini, comunemente vien asserito, che doppo molte ribellione suscitate da quelli del ritto greco in Candia, finalmente nell' ultima ribellione hanno giurato sopra questa Imagine una fidelta perpetua a S. Serenità, e per avra del lovo fedele vassallagio et in signum perpetui federis hanno dato alli latini questa benedeta Imagine chiamata da quella volta Messopanditissa, che in Italiano significa Mediatrice, volendo inferire che la medesima si habbi frapposto a quella unione pacifica. In memoria di che l'ecceellentissimo Senato per più parti ha obbligato perpetuamente il protopapa et protopsalta per nome di tutti li Greci venir a levar processionalmente dalla medesima Chiesa ogni martidi quella Imagine et portarla in piazza avanti la porta di S. Marco et ivi far il laudo di S. Serenità; doppo di che si portava in diverse Chiese greche a celebrar messe per voti di particolari, dando per ogni messa d'elemosina centimo uno che si spartiva tra essi et la Chiesa medesima et nel tornar a riponerla entrando per la porta della Cathedrale cantavano ancora il laudo di Monsignore Arci-

Φύλλ. 84β. vescovo, il , che sempre hanno inalterabilmente osservato fino

mai a gli ultimi giorni della resa di quella Piazza. Avertendo pero che questa Icona era in tolla nuda senza un minimo ornamento d'oro o d'argento, ma col progresso di tempo à pocco à pocco ed con voti di christiani et danari della nostra chiesa arricchita et ornata in quella forma che si vede al presente...

R É S U M É

L'icône, transportée de Crète en 1669, est conservée aujourd'hui dans l'église Santa Maria della Salute, à Venise. Une brève notice lui avait été consacrée par *G. Gerola*, (*Monumenti veneti dell'isola di Creta*, p. 302), concernant les conditions de son arrivée en Italie et sa mise en place sur le maître-autel de l'église vénitienne.

L'auteur, à l'aide des documents conservés aux Archives et aux bibliothèques de Venise, essaie de retracer l'histoire de l'icône crétoise à qui la tradition attribue une haute antiquité.

Les principales pièces consultées sont les suivantes :

1) Copie du «Libro degli Ordini», en date du 15 Avril 1515, sur la procession de l'icône : La procession avait lieu, dans la ville de Candie, tous les mardis ; le clergé orthodoxe ainsi que le protopapa et protopsalte étaient tenus à la suivre — sauf permission expresse du Duc de Crète — sous peine d'amende de 4 hyperpères pour chacune de leurs absences.

2) Deux documents signés par l'archevêque latin de Candie, *Giovanni Querini*, en date du 28 Août 1659 et 16 Mai 1662. L'archevêque ordonne au chanoine Angello Sagredo, trésorier de la cathédrale de Candie, la préparation pour l'icône d'une couronne et d'une plaque de recouvrement en or.

3) Inventaire dressé par le sacristain de l'église Santa Maria della Salute des ex-votos (plaques d'or et pierres précieuses) qui décoraient l'icône au moment de sa déposition dans l'église vénitienne.

4) Rapport d'Angelo Venier, ex-chanoine et vicaire général de la cathédrale de Saint Tite de Candie, fait à la demande du Sénat de Venise, en date du 9 Mars 1670, sur l'antiquité de reliques crétoises rapportées à Venise. Après consultation du livre de *Giorgio Sclenza* «*Dell'incendio della chiesa cathedrale di S. Tito*» édité à Venise, en 1546, le chanoine donne les renseignements qu'il y a recueilli : l'icône aurait été cédée par les Crétois aux Latins après la longue rebellion de Callergis et pour sceller la paix entre ce dernier et les Vénitiens. Le surnom de *Messopanditissa* que les documents italiens traduisent par «*Mediatrice*» aurait été attribué à la Vierge à cette occasion. Suivent les renseignements sur la procession de l'icône, sur sa vénération par les Latins et les Grecs, sur le grand nombre des ex-votos, renseignements qu'on connaît déjà par les pièces d'archives précédentes.

L'auteur arrive aux conclusions suivantes :

1) L'icône fut l'objet d'une grande vénération en Crète : le souci des

autorités Venitiennes a régler minutieusement les détails de la procession, l'obligation du clergé orthodoxe à y prendre part, le soin de l'archevêque latin pour sa parure en témoignent. Il en ressort d'autre part que les revenus assurés à l'église latine par les dons faits à l'icône par les fidèles Crétois devaient être appréciables.

2) L'étymologie du surnom de Messopanditissa, donnée par les pièces d'archives (toutes tardives) est inacceptable. L'adjectif désigne, en dialecte crétois, celui qui habite à l'intérieur d'une région. Il est probable que le surnom a été attribué à la Vierge d'après la localité où elle fut adorée à l'exemple de Mouchliotissa, Katapoliani etc.

3) Le document le plus ancien sur la procession de l'icône date du 4 Juillet 1379 mais à cette époque l'icône était déjà vieille et vénérée. La date de 1264 où elle fut cédée aux Latins, quoique attestée par des pièces tardives, doit être acceptée comme un terminus post quem.

*

Ὁ Ἀκαδημαϊκός κ. Ἀναστ. Ὁρλάνδος ἀνακοίνωσε τὴν ὡς ἄνω ἐργασίαν διὰ τῶν κάτωθι.

Ἡ λαμπρά, παλαιά, ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ μαθήτρια μου, Δνὶς Μαρία Θεοχάρη, εἶχε καὶ ἄλλοτε ἀσχοληθῇ μὲ ἔργα βυζαντινῆς τέχνης, εὗρισκόμενα σήμερον εἰς Βενετίαν. Πρὸ ἔτους ἐδημοσίευσεν εἰκόνα τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων, φέρουσαν μάλιστα καὶ τὴν προσωπογραφίαν ἐνὸς ἐκ τῶν Καντακουζηνῶν. Τῆς εἰκόνος ταύτης καθώρισε τὴν προέλευσιν ἐκ τῆς πάλαι ποτὲ ἀκμαίας μονῆς Παναγίας τῆς Ἀρτωκοσιᾶς ἐν Κυνουρίᾳ.

Ἐν τῇ σήμερον ἀνακοινουμένη μελέτῃ, ἡ Δνὶς Θεοχάρη παρουσιάζει ἐτέραν βυζαντινὴν ἐν Βενετίᾳ ἀποκειμένην εἰκόνα, τὴν καλουμένην ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν Παναγίαν τῆς Ὑγείας, ἣτις εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ παλλάδιον τοῦ Χάνδακος τῆς Κρήτης, ἡ Παναγία ἢ Μεσοπαντίτισσα.

Ἡ Δνὶς Θεοχάρη, χάρις εἰς καρποφόρους ἐρεῦνας εἰς τὰ Κρατικὰ Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας καὶ εἰς τὰς Βιβλιοθήκας Μαρκιανὴν καὶ Correr, συνέλεξε πληροφορίας, αἵτινες μᾶς διαφωτίζουν ἐπαρκῶς περὶ τῆς ἱστορίας τῆς «θαυματουργοῦ» θεωρουμένης ταύτης εἰκόνος, ὡς λ.χ. τὰς σχετικὰς πρὸς τὴν λιτανείαν τῆς εἰκόνος ἐν Χάνδακι καθ' ἑκάστην Τρίτην ἢ περὶ τοῦ πλήθους, ὅπερ συνωθεῖτο πέριξ τῆς εἰκόνος κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν μεγάλων ἐορτῶν, περὶ τῶν πλουσίων ἀναθημάτων τὰ ὅποια ἐκόσμουν τὴν εἰκόνα τῆς κλπ. Συνδυάζουσα ἡ συγγραφεὺς τὰς ἐκ τῶν ἀρχείων εἰδήσεις πρὸς τὰς διατηρουμένας παραδόσεις συνάγει πιθανὰ συμπεράσματα διὰ τὴν χρονολόγησιν τῆς εἰκόνος καὶ διὰ τὴν σημασίαν τοῦ ἐπιθέτου τῆς Θεοτόκου Μεσοπαντίτισσης.